

ABDURRAHMON JOMIY TA'LIM TARBIYA HAQIDA

University of Management and Future
Technologies PS-23/01- guruh talabsi
Mashrabova Charos, Zufarov Shaxnoza.
Umumiy pedagogika fandan

Annotatsiya

Ushbu annotatsiyada XV asrning buyuk mutafakkiri, shoir va olimi Abdurrahmon Jomiyning ta'lim-tarbiya masalasiga oid qarashlari keng yoritilgan. Jomiy o'zining ilmiy- falsafiy va badiiy asarlarida ta'limni inson kamolotining asosiy omili sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ilm insonni jaholatdan saqlaydi, tafakkurni yuksaltiradi va jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Jomiy ta'limni tarbiya bilan uzviy bog'liq holda ko'rib, axloqiy poklik, halollik, kamtarlik, sabr-toqat va insonparvarlik kabi fazilatlarni tarbiyaning muhim unsurlari deb hisoblaydi

Kalit so'zlar: Abdurrahmon Jomiy, ta'lim, tarbiya, axloq, komil inson, ilm-ma'rifat, ustoz va shogird, ma'naviyat.

Kirish

Sharq mutafakkirlari orasida Abdurrahmon Jomiy (1414–1492) alohida o'rin egallaydi. U nafaqat yirik shoir va faylasuf, balki ta'lim-tarbiya masalalariga chuqur e'tibor qaratgan alloma sifatida ham tanilgan. Jomiy o'z asarlarida inson kamoloti, ilm olishning ahamiyati, axloqiy tarbiya va ruhiy poklikni bir-biri bilan chambarchas bog'liq holda talqin etadi. Uning fikricha, haqiqiy ta'lim faqat bilim berish bilangina cheklanmay, balki insonni komil shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim. Abdurrahmon Jomiy ta'lim va tarbiyani inson kamolotining eng muhim omili deb biladi. Uning fikricha, inson tug'ilganda sof va pok bo'lib dunyoga keladi, ammo shaxs sifatida kamol topishi to'g'ri ta'lim-tarbiya, yaxshi muhit va ustozlar ta'siri orqali shakllanadi. Jomiy asarlarida ilm egallash faqat bilim to'plash emas, balki axloqni sayqallash, ruhiy poklanish va jamiyatga foydali inson bo'lib yetishish vositasi sifatida talqin etiladi.

Tarbiya

Tarbiya — inson shaxsini ma'naviy, axloqiy va ruhiy jihatdan kamol toptirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. Abdurrahmon Jomiy ta'lim-tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratib, tarbiyani inson kamolotining eng muhim sharti deb hisoblaydi. Uning fikricha, tarbiya ilm bilan uyg'unlashgandagina haqiqiy samara beradi, chunki axloqsiz ilm jamiyat uchun zararli bo'lishi mumkin

Jomiy tarbiyaning asosiy maqsadini komil insonni shakllantirishda deb biladi. U insonda halollik, kamtarlik, sabr-toqat, adolat, mehr-shafqat va insonparvarlik kabi

fazilatlarni tarbiyalash zarurligini ta'kidlaydi. Allomaning qarashlariga ko'ra, tarbiya avvalo oilada boshlanadi, keyinchalik esa ustozlar va jamiyat orqali davom ettiriladi. Ayniqsa, ustozning shaxsiy namunasi tarbiyada muhim o'rin tutadi.

Abdurrahmon Jomiy nazarida tarbiya nafaqat tashqi xulq-atvorni, balki insonning ichki dunyosini poklashga xizmat qilishi lozim. Shunday tarbiya orqali jamiyatda ma'naviy yetuk, ongli va mas'uliyatli shaxslar voyaga yetadi.

Insonning jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy va intellektual jihatdan shakllanishi, jamiyatda to'g'ri yashashga tayyorlanishi uchun o'tkaziladigan pedagogik jarayon bo'lib, uni ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyat amalga oshiradi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, mehnatsevarlik, sabr-toqat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Insonning jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy va intellektual jihatdan shakllanishi, jamiyatda to'g'ri yashashga tayyorlanishi uchun o'tkaziladigan pedagogik jarayon bo'lib, uni ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyat amalga oshiradi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, mehnatsevarlik, sabr-toqat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Tarbiyaning asosiy jihatlari:

Ma'naviy va axloqiy rivojlanish: Insonni yuksak axloq, madaniyat, ma'naviyat va umuminsoniy qadriyatlarga o'rgatish, xususan, hurmat, to'g'ri xulq-atvor va o'zini tutishni shakllantirish.

Jismoniy rivojlanish: Sog'lom va barkamol bo'lib yetishishi uchun jismoniy tarbiya, toza havoda sayr qilish, mehnat bilan shug'ullanishni o'rgatish. Intellektual rivojlanish: Aqliy mehnatga o'rgatish, mustaqil fikrlash qobiliyatini charxlash, bilim va tafakkur darajasini oshirish. Jamiyatga tayyorlash: O'zini jamiyatda to'g'ri tutishni, Vatan va o'ziga bo'lgan mas'uliyat oshirish.

Tarbiyaning manbalari: Oila, Maktab va ta'lim muassasalari Jamoatchilik Diniy institutlar

Axloq – kishilarning bir-birlariga, oilaga, jamiyatga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladigan xatti-harakatlari, xulq-atvorlari, odoblari majmui. Huquqdan farqli ravishda axloq talablarini bajarish-bajarmaslik ma'naviy ta'sir ko'rsatish shakllari (jamoatchilik tomonidan baho berish, qilingan ishni ma'qullash yoki qoralash) bilan belgilanadi. Axloqni etika fani o'rganadi[1].

Insoniyat taraqqiyotida axloq muhim o'rin tutadi. Sharqning buyuk mutafakkirlari insonni axloqiy kamol toptirish, uni har tomonlama rivojlantirish, ma'naviy qiyofasini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri, deb qarashgan. Inson axloqiy, umuman ma'naviy va ma'rifiy jihatdan kamol topishi jarayonida turli tarixiy bosqichlardan – johillik, nodonlikdan ilmga, yovuzlikdan ezgulikka, vahshiylikdan insoniylikka o'tarkan, jamiyat ham shu tariqa rivojlanadi.

Ikki muqobil ibtido – yovuzlik va ezgulik, jaholat va kamolatning o‘zaro kurashi inson va jamiyat taraqqiyotini belgilagan, inson aql-zakovat sohibi sifatida o‘zini anglashiga olib kelgan. Bu ikki muqobil kuch kurashi jamiyatdagi mavjud ijtimoiy munosabatlarda ifodalansa, insonga nisbatan uning ichki olamiga xos nafs bilan qalb, aql bilan aqlsizlik o‘rtasidagi kurashda ifodalanadi. Axloq muayyan jamiyat va davrda o‘zgarishlarga uchrashi, rivojlanishi, so‘nishi mumkin. Har bir xalqning yoki millatning o‘ziga xos axloqi bilan bir qatorda, umumbashariy axloq me‘yorlari ham bor. Bunday axloq me‘yorlari jamiyatning umumiy taraqqiyotiga samarali ta‘sir ko‘rsatadi.

Qisqacha aytganda, axloq:

Qadriyatlar: halollik, adolat, mehr-shafqat, mas‘uliyat Me‘yorlar: jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor qoidalari Vijdon: insonning ichki bahosi, o‘zini nazorat qilish Munosabatlar: boshqalarga hurmat, odob, bag‘rikenglik Axloq shaxs tarbiyasida, oilada, jamiyatda va kasbiy faoliyatda muhim o‘rin tutadi. U vaqt va madaniyatga qarab ayrim jihatlarda farqlanishi mumkin, ammo asosiy tamoyillar (yaxshilik qilish, zarar yetkazmaslik) deyarli hamma joyda umumiydir.

Axloqning asosiy tamoyillari

1. Halollik – rostgo‘ylik, yolg‘ondan yiroq bo‘lish
2. Adolat – har kimga haqqoniy munosabat
3. Mas‘uliyat – o‘z ishiga va so‘ziga javob berish
4. Mehr-shafqat – boshqalarga yordam berish, rahm-shafqatli bo‘lish
5. Vijdon – ichki axloqiy nazorat
6. Hurmat – inson qadr-qimmatini tan olish

Abdurrahmon Jomiy (1414–1492) — buyuk mutafakkir, shoir va tasavvuf olimi bo‘lib, uning ta‘lim-tarbiya haqidagi qarashlari Sharq pedagogik tafakkurida muhim o‘rin egallaydi. Jomiy ta‘lim va tarbiyani insonni komillikka yetkazuvchi eng asosiy vosita deb bilgan.

Jomiyning ta‘lim haqidagi qarashlari

Jomiyning fikricha, ilm — insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turadigan eng ulug‘ ne‘matdir. U ta‘lim haqida quyidagi g‘oyalarni ilgari suradi:

- Ilm insonni jaholatdan qutqaradi
- Bilim aqlni charxlaydi, tafakkurni kengaytiradi
- Ilm boylikdan ustun, chunki boylik yo‘qoladi, ilm esa qoladi
- Jomiy ilmni faqat dunyoviy manfaat uchun emas, balki haqiqatni anglash va ma‘naviy yuksalish uchun zarur deb hisoblaydi.

Abdurrahmon Jomiyning ta‘lim-tarbiya haqidagi qarashlari Sharq ma‘naviy-ma‘rifiy tafakkurining yuksak cho‘qqilaridan biridir. U ta‘lim va tarbiyani bir-biridan

ajralmas, o‘zaro bog‘liq jarayon sifatida talqin qiladi. Jomiy nazarida insonni haqiqiy kamolotga yetkazadigan kuch — ilm bilan tarbiya uyg‘unligidir.

Jomiy ilmni insonning aql-zakovatini yuksaltiruvchi, tafakkurini charxlovchi va jaholatdan qutqaruvchi eng ulug‘ ne‘mat deb biladi. Biroq u faqat ilmning o‘zi yetarli emasligini, agar ilm axloq va ma‘naviyat bilan mustahkamlanmasa, u jamiyat uchun zararli bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi. Shu sababli Jomiy ta’limni tarbiya bilan birga olib borishni eng muhim shart deb hisoblaydi.

Abdurahmon Jomiy nazarida ta’lim va tarbiya ajralmas, ular birga insonni ilmi, axloqli va kamolotli qilishga xizmat qiladi. Ilm faqat kitobdan o‘rganish emas, balki qalbni tozalash, odobni rivojlantirish va amaliy hayotda qo‘llashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo‘llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Xaydarov S.A. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.